

KAOSEST KOOSTÖÖNI. PIIRISSAARE PALVELA PÕLENGUS KANNATADA SAANUD MÄLESTISTE PÄÄSTMISEST

Linda Lainvoo

Õöl vastu 2016. a 16. maid tabas Eesti kultuuriruumi valus kaotus – Piirissaarel põles ühes mitme elumaja ja abihoonega maha kohalik vanausuliste palvemaja. Vanausuliste pärand on kõikjal huvitav ja omanäoline, nii ka Piirissaarel, kuhu on koondunud põlvest põlve edasi antud ja hoitud traditsioon ning kultuuriväärtuslik vara.

Palvelas oli 40 kunstimälestist. Neist 34 olid puitalusel ikoonid ja ristid, viis objekti olid metallesemed (ristid ja ikoon) ning üks raamat. Peale nende oli seal veel hulganisti mittemälestisi, millest kõige hinnalisema osa moodustas silmapaistev raamatupärand.

Mis tol õöl täpselt sündis ning kuidas ja millal asju palvelast välja toodi, on siiani mõnevõrra segane. 16. mai lõuna paiku, kui muinsuskaitseametnikud Kadri Tael ja Linda Lainvoo tänu Politsei- ja Piirivalveameti abile saarele jõudsid, oli palvelast pärit materjal viidud kohaliku jäätmejaama abiruumi.

Kohapeal avanenud vaatepilt oli trööstitu: ruumi täitis põlenud puidu ja paberi lõhn ning põrand ja seinääred olid täis tõsiste kuuma-, tahma-, tule- ja veekahjustustega esemeid. Esmane ülesanne oli tuvastada mälestised ja määrata nende seisukord. Seejärel püüti kogu materjal hoiustada võimalikult ohutult, et sellega ei tekiks mälestistele lisakahju. Nagu mainitud, asus palvelas hulk raamatuid, mis olid samuti saanud tugevaid kuuma-, aga ka veekahjustusi ning vajasis hädasti kuivatamist.

PÄÄSTETÖÖDE ALCUS

Kogu materjali esmast avariikonserveerimist juhendas telefoni teel Eesti Vabaõhumuuseumi konserveerimis- ja digiteerimiskeskuse Kanut esemete konserveerimise osakonna juhataja Heige Peets.

18. mail käisid saarel muinsuskaitseametnikud Reelika Niit ja Inga Raudvassar ning nendega koos Tartu Kunstimuuseumi maalikonserveator Ago Teedema ja Rahvusarhiivi konserveerimisvaldkonna juht Jaan Lehtaru. Nad määrasid täpsemalt asjade seisukorra ja andsid nõu edasiste tegevuste kohta. Samuti otsustas Rahvusarhiiv omal kulul korrastada mitu põlengus kannatada saanud mittemälestisest raamatut.

Kuna oli selge, et mälestiste kahjustused on sedavõrd ulatuslikud, et suurem osa neist vajab kohe avariitöid, evakueeriti saarelt 1. juunil 26 puitalusel ikooni ja risti. Neist kolm oli küll hävinud, kuid need võeti kaasa eesmär-

giga katsetada, milliseid töövõtteid ja materjale on kõige parem konserveerimisel rakendada.

Esemed olid väga haprad. Seepärast kaeti maalinkühid profülaktilise kleebisega ning objektid paigutati transpordiks spetsiaalselt ehitatud kastidesse ja raamidele. Evakueerimistöid tegid konserveerimis- ja digiteerimiskeskuse Kanut maali, puidu ja metalli konserveerimise osakonna konservaatorid Üüve Vahur, Marika Mängel ja Mart Verevmägi, töid juhtis Viljar Vissel.

Et evakueeritud objektidel olid lisaks põlengust tingitud kahjustustele ka putukakahjustused, tegi konservaator Marike Lahti neile Eesti Vabaõhumuuseumis esmalt putukatõrje. Seejärel hoiustati mälestised Eesti Kunstimuuseumi isolaatoris. Siinkohal tuleb avaldada suurt tänu Eesti Kunstimuuseumile, kus leiti võimalus see erakordselt problemaatiline materjal ajutiselt hoiustada.

KONSERVEERIMISTALGUTE IDEEST TEOSTUSENI

Kuigi kõige ohustatum osa Piirissaare pärandist oli nüüdseks evakueeritud, oli ikkagi õhus küsimus, kuidas edasi liikuda.

Mõte korraldada ulatuslikud konserveerimistalgud, kus osaleksid erinevate institutsioonide konservaatorid, sündis mõni nädal hiljem, kui olukorra arutamiseks kogunenud Muinsuskaitseameti kunstimälestiste eksperdinõukogu arutles võimalike lahenduste üle. Laialdase kogemusega ja pikalt Itaalias töötanud konservaator ja õppejõud Hilikka Hiiop kirjeldas Itaalias levinud praktikat, mille puhul suurõnnetuste tagajärjel tekkinud kahjustustega tegelemiseks koonduvad päästetöödeks konservaatorid üle riigi.

Töö maht oli aukartustäratav, mistõttu tundus eelmainituga sarnane lahendus kõige otstarbekamana. Projekti edu nimel koondus tuumikgrupp, kuhu kuulusid Hilikka Hiiop Eesti Kunstiakadeemiast, Viljar Vissel ja Kristina Aas konserveerimis- ja digiteerimiskeskusest Kanut ning Linda Lainvoo Muinsuskaitseametist. Nende ülesanne oli kavandada ja korraldada kogu edasine töö, alustades toimumiskoha ja konservaatorite leidmisest ning konserveerimiskontseptsiooni täpsest määratlemisest ning lõpetades tööks vajalike vahendite ja konserveerimisjärgsete hoidlaruumide leidmisega.

Konservaatorite kaasamiseks pöördui Eesti Vabaõhumuuseumi, Eesti Kunstimuuseumi, Eesti Rahva

(1)

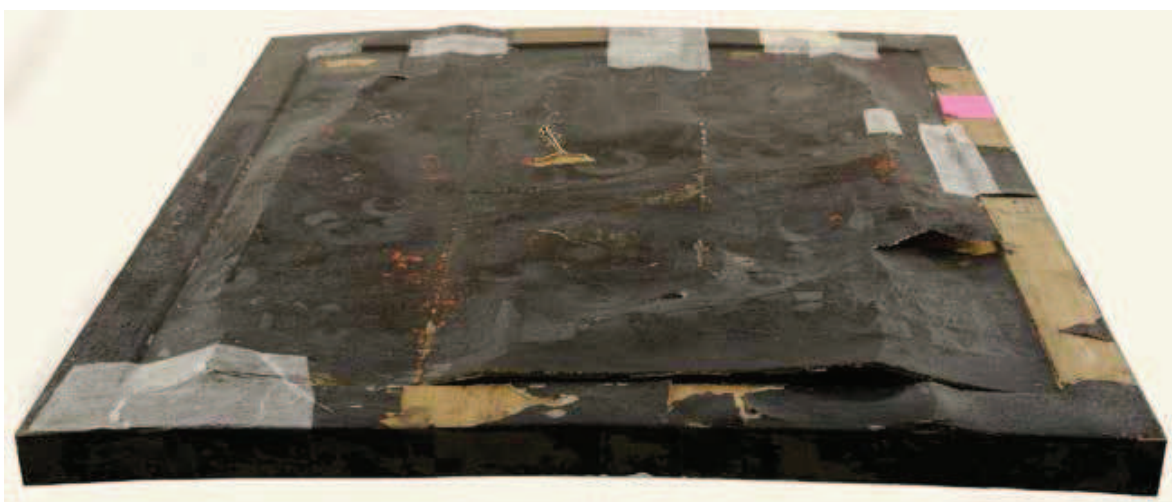
(2)

(3)

(4)

(1) Konserveerimistalgud Eesti Vabaõhumuuseumi Setu talu laudas. Fotod Urmo Treisalt (2) Konservatorid Hedi Kard, Grete Nilp, Kaisa-Piia Pedajas ja Eesti Kunstiakadeemia üliõpilane Svetlana Torba puhastamas ikooni „Nikolai Imetegija kaheteistkümmel elusteeni ja nelja pühakuga“ (3) Profilaktilist kleebist eemaldavad ikoonilt konservatorid Mariliis Vaks ja Silli Peedusk (4) Kohati oli maalingukiht ikoonitahvlielt väga tõsiselt irdunud. Foto Eesti Vabaõhumuuseumi konserveerimis- ja digiteerimiskeskus Kanut

(5) Üks hävinud ikoonidest, Mark Solntsevi „Kristuse templisse toomine“. Foto Eesti Vabaõhumuuseumi konserveerimis- ja digiteerimiskeskus Kanut (6) Ikoonil „Smolenski Jumalaema“ kujutatud nägude kahjustused on nii suured, et maalingut ei ole võimalik restaureerida. Foto Eesti Vabaõhumuuseumi konserveerimis- ja digiteerimiskeskus Kanut

Muuseumi, Tartu Kunstimuuseumi, samuti Eesti Kunstiakadeemia ja Tartu Kõrgema Kunstikooli poole. Kõik institutsioonid olid nõus osalema ja panustasid üle ootuste suurte ressurssidega, nõnda et töötoas osales üle 40 inimese.

Enne konserveerimise alustamist töötati välja kontseptsioon ja meetodika ning ühtsed dokumenteerimisstandardid. Kahjustuste olemus oli materjalil üldiselt sarnane, ent ulatus väga erinev. Seatud eesmärk oli kõigi ikoonide puhul sama: eemaldada profülaktiline kleebis, stabiliseerida maalitahvlid, kinnitada lahtised värvikihid ja teha esmane pinnapuhasus. See tähendab, et siht oli peatada ikoonide edasine hävimine ja stabiliseerida nende seisund, et neid oleks ohutu hoiustada, kuni leitakse võimalused esteetiliselt restaureerimiseks.

Konserveerimistalgud kestsid 24.–28. oktoobrini Eesti Vabaõhumuuseumi Setu talu laudas. Tõeliselt huvitav oli näha, kuidas arenes arutelu erineva taustaga ja eri põlvkonna konservatorite vahel, kes kõik panustasid parima tulemuse saavutamisse oma oskuste ja teadmistega. Osalejate tagasiside põhjal hinnati eriti kõrgelt just võimalust puutuda kokku kolleegidega, kellega muidu pole olnud võimalust koostööd teha.

ÕNNESTUNUD ETTEVÕTMINE

Tööd kulgesid üldjoontes väga edukalt. Kuna evakueerimise käigus olid ikoonid kaetud profülaktilise kleebisega ja seda tehes ei olnud võimalik tahmakihi all olevate kahjustuste määraga väga põhjalikult tutvuda, selgus aga konserveerimise käigus, et nii mõnigi ikoon oli kahjustatud tõsisemalt, kui algul arvati. Mitme ikooni puhul ilmnis, et

osaliselt oli kuumus kahjustanud maalingukihti nii põhjalikult, et piirkonniti polnud restaureerimiseks säilinud piisavalt materjali. Samuti ei saanud mitme ikooni puhul avariikonserveerimise käigus täit selgust, kas maalingukihti on veel võimalik päästa või mitte.

Tööd Piirissaare ikoonidega jätkuvad tulevikus. Edasiste sammudena on planeeritud esteetiliselt restaureerida ikoonid, mille puhul on see kindlasti võimalik. Kuna tööde maht on ulatuslik ja sellest tulenevalt maksumus suur, püütakse korrastamisel liikuda sammuga kaks-kolm ikooni aastas, kuid täpne töömaht sõltub võimalustest.

Samuti tuleb koos Piirissaare vanausuliste kogukonnaga lahendada mitu teravat küsimust. Ikoonid saab saarele tagasi viia alles siis, kui on rajatud uus palvemaja, seniks jäävad need ajutisele hoiule muuseumidesse. Lisaks tuleb kohalikku kogukonda kaasates läbi mõelda, mida teha ikoonidega, mille kahjustused on osaliselt nii suured, et ikooni pole enam võimalik tervikuna restaureerida, kuid mis on säilinud piisavalt suurel määral, et pole minetanud mälestise tunnuseid.

Piirissaare vanausuliste palvelas paiknenud 40 mälestisest hävis tulekahjus seitse, siiani pole suudetud tuvastada kolme asukohta ja kardetavasti on ka need hävinud. Kuus mälestist, mis suudeti palvelast välja tuua ilmselt põlengu algtaasis, on seni saarel. Ülejäänud 24 restaureerimisel oleva mälestise kahjustuste määr on erinev ja see, millises ulatuses neid saab restaureerida, selgub töö käigus.

Praegu on lootust, et 12 restaureerimisel olevat mälestist saab tagasi sellise ilme, et neid on võimalik kasutada ka palvelas kultusobjektina.